

Шанскова Т. І.,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
психології та управління навчальними закладами
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ЗДОБУТТЯ ДРУГОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано особливості професійної діяльності фахівця гуманітарного профілю, розглядаються основні складові готовності до педагогічної, соціально-педагогічної та фахової діяльності психолога, рівні та показники готовності.

Ключові слова: *фахівець гуманітарного профілю, професійна готовність до діяльності, професійне самовизначення, психологічна готовність, показники готовності до діяльності гуманітарного профілю.*

В статье проанализированы особенности профессиональной деятельности специалиста гуманитарного профиля, рассматриваются основные составляющие готовности к педагогической, социально-педагогической и профессиональной деятельности психолога, уровни и показатели готовности.

Ключевые слова: *специалист гуманитарного профиля, профессиональная готовность к деятельности, профессиональное самоопределение, психологическая готовность, показатели готовности к деятельности гуманитарного профиля.*

The paper analyzes the features of professional specialist humanities outlines the main components of preparedness educational, social and educational activities and professional psychologist, levels and indicators of readiness.

Keywords: *humanities specialist, professional preparedness activities, professional self-psychological readiness, preparedness indicators of humanities.*

Проблеми фахової підготовки та перепідготовки професіоналів у різних сферах набули для вітчизняної педагогічної науки та практики особливої актуальності. Інтерес до проблем освіти гуманітарного профілю визначається потребами гуманізації всіх сторін суспільного життя та вимагає підвищення якості їх фахової підготовки. Таке підвищення вимог поширюється і на рівень готовності фахівця до здійснення окремих видів професійної діяльності, вимагаючи від нього, крім знань, специфічних особистісних якостей.

Фахівець гуманітарного профілю – це людина індивідуально-творчого стилю життя, який властивий особистостям із виразними особистісними характеристиками, адекватною, іноді навіть високою самооцінкою, людям цілеспрямованим, із розвинутими і різноманітними потребами й інтересами, що здатні приймати нетривіальні рішення, добре адаптуються в новому середовищі, не втрачаючи своєї самобутності.

Професійне самовизначення розглядається як відображення у свідомості суб'єкта концептуального змісту майбутньої діяльності. Чинниками професійного самовизначення особистості щодо повторного вибору професії є:

1. З'ясування мотивів повторного вибору професії.
2. Чітке, адекватне уявлення про професію та свого місця в ній.
3. Формування образу нової професії як системи знань щодо фахових вимог до особистості та об'єктивне оцінювання власних якостей і здібностей.
4. Рівень сформованості потреби в самоактуалізації.

Професійну готовність до діяльності дослідники (О. Безпалько, Н. Кузьміна, А. Петровський, В. Сластьонін, В. Поліщук та інші) трактують як інтегративну складну характеристику особистості, що визначається як системна сукупність професійних

якостей, необхідних і достатніх для успішної самостійної професійної діяльності [1; 2; 3; 4].

Н. Протасова визначає основні характеристики, що забезпечують андрагогізацію змісту, форм та методів навчання в системі післядипломної освіти, зокрема педагогічної. До них належить проблемність змісту, форм та методів післядипломного навчання, яка полягає у тому, щоб навчити педагога бачити, визначати, розглядати та ставити проблеми і набувати навички розгляду проблем, їх розв'язання [1].

Готовність як інтегральне утворення особистості, що полягає у вибірковій спрямованості на педагогічну діяльність, виникає на ґрунті позитивного ставлення і скеровується відповідними потребами та мотивами до даної діяльності. Ядро готовності становлять психічні процеси і властивості. Вони є фундаментом якостей особистості. Якості і психологічні властивості особистості, психічні особливості й моральні якості, що є основою установки майбутнього вчителя на усвідомлення функцій педагогічної праці, професійної позиції, оптимальних способів діяльності, співвіднесення своїх здібностей з можливостями – характеристики психологічної готовності.

У визначенні природи готовності, її структури і факторів становлення багатьма авторами висловлюються різні точки зору. Педагоги (З. Васильєв, В. Сластьонін, Л. Спірін, В. Лозова, М. Никадров, С. Архангельський, Ю. Бабанський, Р. Хмелюк, Н. Кузьміна, О. Піскунова, О. Щербаков) приділяють увагу виявленню дидактичних і виховних факторів і умов, що дають змогу управляти становленням та розвитком готовності; психологи (О. Леонтьєв, А. Нерсисян, О. Пуні, К. Платонов, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, П. Чамата тощо) досліджують характер зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності. Не існує однозначного розуміння сутності й функцій зазначеного поняття. Проте відмінності у визначенні поняття готовності, що мають місце у різних авторів, дають підстави говорити про суперечливість існуючих точок зору, а звідси і про неузгодженість процедур перенесення цього поняття в експериментальну площину.

Гостро стоїть питання розв'язання проблеми психологічної готовності майбутнього вчителя, розвитку в нього адекватних змістові педагогічної діяльності особистісних якостей і властивостей. Розробка методів формування у майбутніх учителів професійно важливих якостей залишається найбільш уразливим місцем у системі професійної підготовки майбутніх кадрів. До спеціалістів гуманітарного профілю у нашому дослідженні належать майбутні вчителі української та іноземних мов, історії, початкових класів, соціальні педагоги та психологи.

У подальшому дослідженні поняття готовність до діяльності віднайшло своє поглиблення і конкретизацію в працях українського психолога В. Моляко (спочатку в контексті психології трудового навчання і виховання, потім – у психології творчості). На його думку, формування психологічної готовності до праці повинно бути спрямоване на професійний рівень діяльності як на певний орієнтир, еталон майбутньої роботи, тобто і сам процес професійної підготовки слід пов'язувати з виконанням не тільки навчальних завдань, а й обов'язково таких, що максимально наближені до реальних виробничих умов" [6]. У роботах В. Моляко [5; 6; 7] подана класифікація рівнів готовності:

1. Високий передбачає самостійність у постановці та розв'язанні нових задач, адекватність оцінки і самооцінки професійно важливих якостей, здатність до ефективного вирішення задач в умовах дефіциту часу і т.д.).
2. Середній рівень вияву наведених якостей.
3. Низький – невміння самостійно ставити і розв'язувати складні задачі, неадекватна оцінка і самооцінка професійно важливих особливостей і т.д.).

Оскільки рівень готовності не є сталою величиною, його зміна зумовлюється віком, досвідом навчання, індивідуальними можливостями тощо. В. Моляко виділив такі рівні готовності до професійної діяльності: рівень непрофесійної, допрофесійної й професійної підготовки. Рівень професійної підготовки поділяється на власне професійний (виконання

діяльності з фаховою підготовкою) і професійної майстерності.

Таким чином, майбутні фахівці гуманітарного профілю ще в стінах вищого навчального закладу мають формувати свою професійну майстерність та здійснювати роботу щодо самовдосконалення (І. Зязюн, В. Рибалка, І. Цушко). Підготовку психолога-практика сучасні дослідники розглядають через розвиток у майбутніх фахівців професійного мислення (С. Максименко, В. Панок), соціальної активності (О. Бондаренко, М. Гуліна), професійної креативності (В. Моляко), професійної компетентності (І. Зязюн, В. Панок, В. Рибалка), критичності мислення, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності (Л. Карамушка, С. Максименко), формування творчого потенціалу особистості майбутнього практика (Ж. Вірна, І. Іщук, О. Кирич, В. Рибалка), формування пізнавальної активності (Т. Алексеєнко), розвиток загальної та психологічної культури (В. Рибалка), як підготовку до науково-дослідницької діяльності (П. Горностай, М. Гуліна, Л. Карамушка, С. Максименко та ін.).

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності — почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності фахівця гуманітарного профілю; емоційний тонус, емоційна сприйнятливість, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль [8, с. 101]. Зміст психологічної готовності характеризується зв'язком інтелектуального й емоційного у сфері особистості. Зміст психологічної готовності визначає характер зв'язку між знаннями професійно-етичного особистісного змісту діяльності і його переживаннями. Серед вольових якостей, які забезпечують психологічну готовність до фахової діяльності гуманітарного профілю, психологи виділяють: цілеспрямованість, самовладання і витримка, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність та ін.

Готовність до діяльності складається з трьох блоків:

1. Сенсорна організація індивіда (показники, що відповідають біофізіологічним характеристикам суб'єкта діяльності).
2. Показники, що відповідають різноманітним умовам виконання трудової діяльності.
3. Набір психічних властивостей, станів і процесів (психологічний рівень).

Шляхом модифікації змісту навчання і методики викладання можна ефективно впливати на особистість студента, удосконалювати різні сторони його готовності до професійно - педагогічної діяльності:

1. Мотиваційна – вироблення у студента позитивного ставлення до професії вчителя, психолога, соціального педагога.
2. Морально-орієнтаційна – формування морального образу професіонала, загальнолюдських цінностей, які складають основу професійної етики.
3. Пізнавально-операційна – розвиток інтелектуальних функцій, формування логіки, педагогічного мислення; розширення професійного кругозору, вироблення і закріплення професійно педагогічних умінь і навичок.
4. Емоційно-вольова – розвиток цілеспрямованості, працелюбності, наполегливості в досягненні поставленої мети, виховання впевненості в своїх силах, намагання доводити почату справу до кінця, здібності довільно управляти своєю поведінкою і поведінкою інших, професійної працездатності.
5. Оціночна – вироблення умінь критично оцінювати рівень своєї професійної підготовки, математичної культури, розвиток потреби в самоконтролі, самокорекції й самооцінці.

М. Миронова визначила *психологічну готовність майбутніх психологів, які навчаються в системі післядипломної перепідготовки, до професійної діяльності як синтез мотиваційного, орієнтаційного, емоційно-вольового, особистісно-операціонального й оціночно-рефлексивного компонентів.*

Отже, під *психологічною готовністю* традиційно розуміють психічний феномен, за

допомогою якого пояснюють стійкість діяльності людини в полімотивованому просторі (К. Платонов, М. Котик, В. Сосновський, Р. Санжаєва, Л. Захарова та інші). На думку О. Краснорядцевої, психологічна готовність до професійної діяльності виявляється у формі установок (як проекції минулого досвіду на ситуацію “тут і зараз”), що передують будь-яким психічним явищам та проявам; у вигляді мотиваційної готовності до “впорядкування” свого образу світу (така готовність дає людині можливість усвідомити сенс і цінність того, що вона робить); у вигляді професійно-особистісної готовності до самореалізації через процес персоналізації [11].

У працях Л. Одінцової й С. Завіцької подано визначення психологічної готовності до професійної діяльності. Вона характеризується індивідуально-педагогічною спрямованістю, яка виявляється в розумінні та прийнятті себе та іншого як унікальної суті, а також мотиваційно-ціннісному ставленні до процесу навчання, в якому реалізуються суб’єкт-суб’єктні відносини [12].

Н. Кузьміна вважає, що психологічна готовність до професійної діяльності характеризується наявністю в спеціаліста знань, умінь і навичок, що дають йому змогу здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог науки. Оскільки будь-яка діяльність – це вирішення низки завдань, професіоналізм (психологічна готовність) у ній виявляється, перш за все, в умінні бачити завдання, формулювати їх, застосувати методологію та методи спеціальних наук для встановлення діагнозу й прогнозу при розв’язанні завдань [13].

А. Штейнмець визначив психологічну готовність до професійної діяльності як процес формування сукупності (системи) психічних утворень: уявлень і понять, способів мислення та вмінь, мотивів, якостей особистості тощо, які забезпечують мотиваційно-смислову готовність і здатність суб’єкта до здійснення професійної діяльності. Іншими словами, багато дослідників вказує на важливість мотиваційної складової психологічної готовності до професійної діяльності [14].

Тому було виділено такі показники ефективності підготовки фахівців гуманітарного профілю в системі другої вищої освіти:

- самооцінка професійної діяльності до та після закінчення навчання;
- рівень задоволеності «дорослих студентів» процесом професійної перепідготовки;
- самооцінка ступеня готовності спеціаліста працювати за обраною спеціальністю;
- наявність установок на професійний саморозвиток;
- виявлення спрямованості на самоосвіту (формальну, неформальну, інформальну).

Висновки. Аналіз поняття «готовність до діяльності фахівця гуманітарного профілю» у психолого-педагогічній літературі, вивчення мотивації здобуття другої вищої освіти дорослими студентами стало підґрунтям для розробки *показників готовності майбутніх фахівців гуманітарного профілю до професійної діяльності*:

1. Гуманістична спрямованість особистості.
2. Ціннісне ставлення до педагогічної, психологічної та соціально-педагогічної діяльності, мотивація досягнення в ній успіху.
3. Глибокі знання і досвід практичної діяльності, вміння актуалізувати раніше здобуті знання.
4. Володіння сучасним діагностичним інструментарієм вивчення особистості дитини, її соціального оточення.
5. Уміння прогнозувати, конструювати, планувати хід навчально-виховного процесу та траєкторію розвитку особистості дитини.
6. Володіння методами, прийомами педагогічного менеджменту щодо організації власної діяльності та ефективної діяльності учнів і всіх суб’єктів соціалізації дитини, колегами.
7. Знаходження та впровадження інноваційних, найбільш прийнятних технологій навчання, попередження відхилень у соціалізації та особистісному розвитку дитини.
8. Уміння творчо вирішувати професійні завдання.

9. Комунікативні навички та здібності у професійному спілкуванні, вміння встановлювати контакти, будувати ефективну комунікативну дію у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії, попередження конфліктів на всіх рівнях професійної діяльності.

10. Володіння професійно значущими особистісними рисами: емоційна стійкість, емпатія, готовність до психологічних та інтелектуальних навантажень, відповідальність, оптимізм.

11. Потреба в самоактуалізації та самовдосконаленні, розширенні власних знань, набутті нових умінь та навичок, необхідних для сучасного фахівця гуманітарного профілю.

Література

1. Гуревич К. М. Професійна придатність і основні властивості нервової системи / К. М. Гуревич. – М., 1970. – 272 с.

2. Климов Є. А. Людина як суб'єкт праці і проблеми психології / Климов Є. А. // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 35- 46.

3. Основы педагогики и психологии высшей школы / под ред. А. В. Петровского. – М.: Просвещение, 1986. – 158 с.

4. Кузьмина Н. Ф. Очерки психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности / Н. В. Кузьмина. – Л.: ЛГУ, 1967 – 164 с.

5. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. – К.: "Знання", 1989. – 48 с.

6. Моляко В. А. Техническое творчество и трудовое воспитание / В. А. Моляко. – М.: Знание, 1985. – 80 с.

7. Моляко В. А. Психологическая готовность к труду на современном производстве / В. А. Моляко, М. Л. Смольсон. – К.: Знание, 1985. – 14 с.

8. Кондрашова Л.В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. – К.: "Вища школа", 1987. – 55 с.

9. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 312 с.

10. Согалаев В.В. Педагогические условия формирования готовности курсантов ВУЗа к воспитательной деятельности : дисс. ... канд. пед. наук / В.В. Согалаев. – Челябинск, 1997. – 201 с.

11. Краснорядцева О.М. Особенности профессионального мышления в условиях психодиагностической деятельности / О.М. Краснорядцева. – Барнаул : Асс, 1998. – 324 с.

12. Одінцова П.А. Реалізація професійної підготовки вчителя математики / П.А. Одінцова, С.В. Завіцька. – М. : Прогресс, 1998. – 347 с.

13. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. – М. : Педагогика, 1990. – 256 с.

14. Штейнмец А.Э. Психологическая подготовка к педагогической деятельности / А.Э. Штейнмец. – Калуга : КГПУ, 1998. – 364 с.